

Els maldecaps d'Alexandre VI

No era freqüent que una família de petits nobles de províncies aconseguís de situar-se entre els llinatges més influents del complicat escenari de la Itàlia renaixentista i, menys encara, que veiés coronar dos dels seus membres amb la tiara papal. Molts dels estudiosos que s'han aproximat a la figura més rellevant dels Borja no han pogut evitar pàtina que recobreix els comportaments i les accions del cardenal Roderic de Borja, que adoptà el nom d'Alexandre VI quan fou elegit papa.

Importants historiadors n'han estat enemics furibunds i uns altres, apòlogues arriscats. També n'hi ha que han intentat de pal·liar i negar allò que els documents revelen. Els uns i els altres han fet el mateix mal. Aquesta és l'opi-

nió, rotunda, del pare Miquel Batllori. Després d'aplegar un bon nombre de treballs sobre els Borja al volum IV de les seves obres completes (*La família Borja*) i de publicar una selecció de textos de la correspondència privada d'Alexandre VI, el pare Batllori enllesteix el darrer dels dos volums de l'epistolari català de la família. I des de l'autoritat que li concedeix el saber, diu quina és la clau per a entendre el complex món borgià: no oblidar que la família és espectacular en el bé i en el mal.

El mateix caràcter extraordinari que envolta Alexandre VI ha fet que el seu arxiu personal i privat, que només inclou els anys 1493 i 1494, igual que els arxius de tot el pontificat (1492-1503), hagin estat copiosament investigats i comentats des que el 1924 l'histo-

riador Pastor en va publicar una selecció. Per això el pare Batllori considera que, si bé encara en pot sortir molt de material per a la història religiosa i política del Vaticà en temps d'Alexandre VI i en poden aparèixer novetats, ja no se'n revelaran coses llampants ni renovadores. El que s'ha de fer, doncs, és més aviat una tasca d'interpretació que no pas de recerca. Coneguts els trets essencials dels personatges, encara manca determinar aspectes importants per a la història petita de la família i la llengua, que es poden resseguir a través de l'epistolari català o valencià d'Alexandre VI. La utilització indistinta dels dos adjectius per definir la llengua no és gratuïta, com cap de les paraules del pare Batllori, home prudent i calm, entestat a fer comprendre la importància

Obra de Tiziano. Jacopo Pesaro i el papa Alexandre VI davant de sant Pere.

dels matisos. L'explicació es troba en la història mateixa: "Dic valencià o català perquè els Borja, a Itàlia, eren anomenats catalans, perquè així s'anomenaven tots els súbdits del rei d'Aragó. En canvi, l'encarregat dels escrits oficials en català del papa, era anomenat prefecte dels breus valencians, *prefectus brevium valentinorum*".

En concret, el pare Batllori posa sobre la taula tres qüestions. En primer lloc, si el valencià utilitzat pel papa a Itàlia, on residia des de feia cinquanta anys, tenia un to d'un cert arcaisme respecte de la llengua que es parlava i escrivia a València l'any 1500. D'una altra banda, tot i que en l'epistolari d'Alexandre VI hi ha, en conjunt, una certa unitat de llengua, si en les cartes rebudes, essent cardenal o ja papa, es noten matisos dialectals respecte dels escrits d'autors provinents del principat de Catalunya i el Rosselló. La tercera qüestió que necessita aprofundiment són les grans diferències de llenguatge que hi ha entre els escrits redactats per valencians descendents de famílies catalanes i les cartes adreçades pel nobles valencians procedents de família aragonesa, que conservaven l'aragonès com a llengua familiar i que el segle XV van anar canviant, a poc a poc, al castellà.

Ultra aquests aspectes, més de detall, els arxius vaticans han ofert ja prou documentació per a definir la personalitat d'Alexandre VI. Es tracta d'interrogar-la i d'interpretar-la, com ho ha fet el pare Batllori, durant molts anys. La primera cosa que pot cridar l'atenció del neòfit és com Roderic de Borja aconseguí d'arribar al papat. La resposta es troba en un pla de càlcul molt maquiavèlic, que recorda els versos de la sardana de Joan Maragall: amb compassos i passos comptats.

Abans d'erigir-se en el gran polític que fou, el cardenal Roderic havia d'aconseguir l'elecció del conclave, i va arribar a papa prometent. Ara se sap la seva simonia, però, en aquell temps, una pràctica tal no feia il·legítima l'elecció. I en aquest aspecte, també s'imposa la moderació: el suborn és immoral, però Roderic de Borja va prometre i va donar

Decoració del missal de Nadal d'Alexandre VI.

Però aquesta visió en clarobscur, projectada sobre una única persona, havia de tenir un o diversos fils conductors. Resseguir-los implica un exercici viatger.

beneficis eclesiàstics que, com a papa, no podia conservar. Per tant, deixar-los abans o després era una simonia molt pal·liada, i no cal fer-ne gaires escarafalls.

Un cop assolida la tiara, la figura d'Alexandre VI s'ha d'abordar considerant que aquest home poderós ha de dur a terme una triple política: pontifícia, ita-

liana i familiar. I, en aquest sentit, va ser molt perspicax, molt hàbil a conjuminar polítiques diferents, segons el temps i les circumstàncies. En els vessants familiar i italià, el papa va actuar com la resta de poderosos del seu temps. Sovint ha estat acusat d'erràtic, de canviant, de preocupar-se només d'afavorir la família. Però no podem oblidar que es mou en un món en què tota la política europea, principalment la italiana, canvia i que resultava impossible de mantenir una línia única.

Alexandre VI no farà només una política vaticana, ni pro hispana, ni pro napolitana, ni pro francesa. Tot dependrà dels períodes i les circumstàncies en què es trobi. Precisament fou aquest el seu gran mèrit: saber conjuminar tots els aspectes de la seva activitat pública. No per res, Maquiavel presentava Alexandre VI, el seu fill Cèsar i Ferran el Catòlic, com tres exemples de polítics.

El segon papa Borja tampoc no es mostrà inactiu en relació amb la política interna de l'església. Paradoxalment, un papa i un rei (Ferran el Catòlic), que necessitaven grans canvis en la vida privada, van iniciar la veritable reforma catòlica, tant als bisbats com als ordes religiosos, abans de la reforma luterana. Poc abans de promoure el gran jubileu de l'any 1500, devers el 1497-1498, Alexandre VI intentà d'escometre una reforma general del seu pontificat. Fou després de la mort criminal del seu fill, el duc de Gandia –acció que encara és un enigma històric–, però no va poder sortir-se'n, perquè els canvis no arribaven a la seva vida privada.

Els documents vaticans, segons la interpretació del pare Batllori, presenten, en definitiva, el papa Alexandre VI com un personatge espectacular, plenament immersit en una complicada i canviant etapa de la història europea i italiana, que ell va saber manejar amb calculada habilitat. I, espectacularment, utilitzà a fons les pràctiques habituals dels seus predecessors immediats i dels cardenals que l'havien de succeir.